

Els 15-M, les TIC i els mitjans

Josep Lluís Micó

Els indignats repeteixen que no tenen líders ni dirigents. Ni tan sols portaveus. L'únic mecanisme per preservar el secret sobre la seva identitat és la tecnologia. Alhora, l'univers digital els dóna totes les facilitats que desitgen per no trair l'esperit d'una iniciativa oberta i participativa com la seva. La nova dinàmica comunicativa és incòmoda per a autoritats i periodistes. Els indignats, en canvi, pensen que així ningú sense la suficient autoritat parla per ells, com fan els mitjans.

Presentació, objectius i mètodes

El servei en línia Klout¹ permet calcular la rellevància d'un individu a les xarxes socials en funció del nombre de seguidors que acumula i, sobretot, del grau d'interacció que manté amb ells. Barack Obama, president de la principal potència mundial, Estats Units, té un índex de 88 sobre 100; el cantant adolescent Justin Bieber ha arribat a 100/100, el màxim que mai ningú no ha aconseguit. Aquesta dada no deixa de ser una curiositat, però també és simptomàtica. Les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), i especialment internet, estan difuminant fronteres i barrejant àmbits, la qual cosa, segons autors com Evgeny Morozov (2009; 2011), no sempre és bona.

La percepció de determinats assumptes a la Web no coincideix amb la realitat al món exterior. No obstant això, cada vegada és més comú que un moviment endegat o, si més no, potenciat, al ciberespai s'estengui pel carrer i, fins i tot, arribi als despatxos de les autoritats. Ha estat aquest el cas de la denominada «Primavera àrab» o dels indignats catalans o espanyols? Els mecanismes digitals han estat decisius en l'eclosió d'aquests fenòmens? Aquest article aspira a respondre aquestes preguntes i algunes altres que se'n deriven en relació a les accions dels indignats i el seu vincle amb les TIC i els mitjans de comunicació convencionals.

El Moviment 15-M, el dels indignats, és una iniciativa ciutadana afermada sobre la sèrie de protestes organitzades el 15 de maig de 2011 per tot l'Estat espanyol amb la intenció de pro-

¹ <http://klout.com/home>

moure una democràcia més participativa, allunyada del bipartidisme i del domini dels bancs i les grans corporacions. Aquestes mobilitzacions, que prenen el seu nom d'un dels llibres de l'escriptor i exdiplomàtic francès Stéphane Hessel, *Indignez-vous!* (2010), autor del que se n'ha seguit referint a la seva següent obra, *Engagez-vous!* (2011), han aglutinat col·lectius descontents amb el sistema imperant. El 15-M es veu a si mateix com un moviment apartidista, pacífic —malgrat haver-se vist immers en episodis violents—, horitzontal i transparent. Els altermundistes, les revoltes àrabs, la contestació popular a Islàndia... són algunes de les seves influències declarades. Al seu torn, també ells han contribuït a desencadenar queixes com el 15-O i l'ocupació de Wall Street, als Estats Units.

A partir d'aquest context, la present investigació aspira a explicar l'ús de les TIC i els mitjans de comunicació clàssics en les mobilitzacions dels indignats, especialment a Catalunya. Aquesta pretensió es desdobra en dos objectius complementaris:

—Identificar i descriure els instruments i mecanismes tecnològics emprats pels membres del Moviment 15-M per organitzar les seves protestes i mobilitzacions;

—Estudiar l'extensió d'aquesta convocatòria al públic general a través de pàgines d'internet i dispositius mòbils, per una banda, i amb els mitjans tradicionals, per l'altra.

La nostra recerca defuig el to reflexiu, més centrat a descriure desitjos que no pas realitats, adoptat per algunes novetats bibliogràfiques sobre les mobilitzacions populars (Antentas i Vivas, 2009; Álvarez et al., 2011; Bennisar, 2011; Oliveres et al., 2011). La present investigació se suma a la tendència que aposta per combinar tècniques metodològiques —entrevistes, informes, documents de treball i dades d'arxius— per integrar experiències, successos i creences que, amb aproximacions més empíriques, en quedarien excloses (Cook i Reichardt, 1986; Ruiz Olabuénaga, 1999: 15; Sandín, 2003).

Per al treball de camp, es van definir tres grups d'entrevistats:

—Els principals actors del fenomen, és a dir, els indignats;

—Els professionals encarregats d'informar sobre aquests fets al públic general, això és, els periodistes;

—Els components d'un grup com Anonymous que, tot i no formar part essencialment del Moviment 15-M, li ha donat suport en nombroses ocasions, i que té en la tecnologia —un dels nostres objectes d'estudi— la seva raó d'ésser.

A més, a la investigació, es recopilen mostres de produccions elaborades tant per indignats i activistes cibernètics, com per periodistes.

EL 15-M ES VEU A SI MATEIX COM UN MOVIMENT APARTIDISTA, PACÍFIC –MALGRAT HAVER-SE VIST IMMERS EN EPISODIS VIOLENTS–, HORITZONTAL I TRANSPARENT

Dues teories sobre una sola pràctica

A *Convergence Culture*, Henry Jenkins (2006) caracteritza l'actual escenari de la Societat de la Informació com un entorn en què els vells i els nous mitjans conviuen en una realitat complexa en la qual les distàncies físiques desapareixen i el flux de missatges i continguts es multiplica.

La revolució d'internet, definitivament consolidada al llarg de la passada dècada, i els darrers avenços tecnològics ens han conduït a una transformació en els mitjans, en la seva audièn-

cia i en la societat en conjunt. Moltes de les barreres de l'espai i el temps han estat eliminades; han sorgit noves formes de comunicació i d'interacció; el volum de dades disponibles s'ha disparat... Aquestes modificacions es poden llegir com a oportunitats, però també com a perills. Hi ha qui creu que les potencialitats d'aquest context poden contribuir a una regeneració democràtica (De Sola Pool, 1983), mentre que altres posen l'accent en l'aparició de la censura més sofisticada o en l'empobriment del discurs públic (Postman, 1993).

Per a Víctor Sampedro i Jorge Resina, la fórmula contemporània d'opinió pública es va forjar a l'inici del segle XX amb l'«entramat institucional que van teixir els mitjans de comunicació de masses i la popularització de les enquestes, al fil de l'extensió del sufragi universal» (Sampedro i Resina, 2010, 141). Andreu Casero (2009: 527-535) es refereix a aquest extrem quan parla de la «gestió institucionalitzada» de l'opinió pública per part del sistema mediàtic i polític, la qual hauria «desplaçat el ciutadà».

En el present, la Web ens situa en un moment d'evolució cap a un altre model de formació de l'opinió pública, en el qual s'atorga a la gent un paper de promotora activa de la creació de

corrents. Aquesta és una solució inèdita, en què els mitjans segueixen tenint «un lloc central en la construcció de l'esfera pública, tot i que han de deixar entrar la societat civil, amb tota la seva complexitat i diversitat» (García-Marzá i Feenstra, 2011). En aquest marc, l'opinió pública assumiria un major caràcter discursiu i deliberatiu. Amb l'arribada d'internet, suposadament sorgeix una societat de la conversa amb enormes possibilitats democratitzadores (Nergroponse, 1995).

Aleshores, serveix internet per canviar el món? Una qüestió tan senzilla de plantejar com aquesta, aplicada a

les revoltes i mobilitzacions populars que han proliferat per tot arreu, d'El Caire a Barcelona, tot passant per Reykjavík o Nova York, ha encès una animada discussió entre els digitalistes optimistes i els tecnòlegs pessimistes. Els primers sostenen que la base digital és un bon suport per moure l'univers; els segons creuen que les palanques sempre les tenen els que manen i que els estris tecnològics són una conseqüència, no pas una causa.

Aquells que defensen el poder de la xarxa mantenen que aquest cop és diferent. Addueixen que rere el cansament del poble tunisià o les queixes dels indignats barcelonins està la filosofia hereva de les revelacions de Wikileaks, les accions d'Anonymous, etc. Les emissions d'Al-Jazeera des del món àrab, afegeixen, han complert la mateixa funció que els continguts dels mitjans informant sobre les manifestacions a Girona o a Londres: han estat un megàfon per fer-se escoltar pel gran públic. Però el detonant, a parer seu, ha estat tecnològic.

Els seus detractors al·leguen exactament el contrari: sense la televisió, la ràdio i els diaris, milions de persones no haguessin pres consciència d'aquesta situació i no haguessin donat el pas de sumar-se a aquests moviments. La posició de nombrosos integrants del Moviment 15-M s'acosta al primer postulat. No obstant això, també n'hi ha molts que confessen que no haguessin progressat si no hagués estat per la cobertura informativa que els han donat els mitjans.

Dos gurús d'internet com Clay Shirky i Evgeny Morozov han encarnat aquesta controvèrsia. Shirky (2008), autor d'una de les obres de referència sobre *social media*, *Here comes Everybody*, defensa el poder transformador de la col·laboració a la xarxa. La tesi de Morozov, un dels mà-

MOLTES DE LES BARRERES DE L'ESPAI I EL TEMPS HAN ESTAT ELIMINADES; HAN SORGIT NOVES FORMES DE COMUNICACIÓ I D'INTERACCIÓ; EL VOLUM DE DADES DISPONIBLES S'HA DISPARAT...

xims exponents de l'escepticisme tecnològic, que va publicar l'article «How dictators watch us on the web» a la revista *Prospect* a finals de 2009, és que els règims autoritaris aprofiten millor el potencial d'internet que els dissidents. Per a ell, Shirky és un dels responsables «de la confusió intel·lectual sobre el paper d'internet». Aquest professor li va respondre que la xarxa beneficiava la democràcia. Al llibre *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*, però, Morozov (2011) desmuntava la visió utòpica de les revoltes a través de Twitter. Segons s'hi assenyala, les dictadures utilitzen les xarxes com un circ barat per tenir entretinguda la població. Igualment, són un instrument de propaganda excepcional i una manera d'identificar els opositors i esbrinar les relacions que tenen. Com s'apunta al lloc GigaOm,² centenars de blocs anglosaxons i de la resta del món, també de l'Estat espanyol, han anat alimentant la polèmica.

El sociòleg Malcolm Gladwell es va veure immers en el debat al setembre de 2010 en publicar a *The New Yorker* un text titulat «Small Change: Why the Revolution will not be Tweeted», el qual va ser contestat immediatament a internet. Gladwell va escriure que les xarxes socials afavoreixen els llaços febles, un tipus de vincles molt útils per a la circulació d'informació, tanmateix l'activisme és una altra cosa, ja que s'hauria de basar en relacions fortes, properes i articulades.

Aquest autor (Gladwell, 2011) i Clay Shirky van començar una altra discussió a *Foreign Affairs*. Shirky (2011) destacava que els nous espais virtuals han modificat la forma de coordinar-se a l'esfera pública, com ho demostraria el cas dels SMS amb el «Pásalo» a Espanya.

Des del portal Owni,³ intentaven resoldre el conflicte amb les següents paraules: «Volen fer-nos creure que el que passa a Tunísia és una revolució de Twitter i Wikileaks, però la clau de l'èxit segueixen tenint-la els individus que surten al carrer». I remarcaven que aquesta circumstància «tradueix una època en què el temps es redueix i el pes de la història i de les dinàmiques socials són esborrats».

Manuel Castells (2011) ho explicava d'una manera molt senzilla quan afirmava que les revelacions de Julian Assange no han incendiat els carrers. Les revolucions són cosa de joves. I els joves d'avui fan servir les xarxes.

En els següents epígrafs, exposarem algunes de les aproximacions d'aquests subjectes a la tecnologia digital per organitzar, dirigir i desenvolupar manifestacions i revoltes.

El 15-M en moviment

Els primers a indignar-se

Unes 500 entitats de tota mena —sense partits polítics ni sindicats— donen suport al Moviment 15-M. Els diferents fronts de les marxades indignats han acabat convergint, com abans havia passat amb les múltiples fonts d'activistes que nodrien els antiglobalització (Echart et al., 2005).

SERVEIX INTERNET PER CANVIAR EL MÓN? ELS DIGITALISTES OPTIMISTES SOSTENEN QUE LA BASE DIGITAL ÉS UN BON SUPORT PER MOURE L'UNIVERS...

² <http://gigaom.com/>

³ <http://owni.fr>

Grups com Attac,⁴ per exemple, han intervingut en totes dues mobilitzacions. Una dècada després del seu naixement de la mà del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre (Brasil),⁵ les agrupacions d'aquesta naturalesa combaten en escenaris més modestes que l'elitista Fòrum Econòmic Mundial de Davos (Suïssa),⁶ on va arrencar la majoria d'elles.

L'organització que aglutina els participants en les accions dels indignats, Democràcia Real Ja!⁷ —¡Democracia Real Ya!, en castellà—,⁸ compta entre les seves propostes amb ítems com la

persecució de la corrupció i els abusos de poder, la lluita contra l'absentisme parlamentari, la reducció de la despesa militar, l'abolició de l'anomenada Llei Sinde —Llei d'Economia Sostenible— o la protecció de la llibertat d'informació i el periodisme d'investigació (Las voces..., 2011). Són peticions que, uns anys abans, podrien haver signat els altermundistes. En realitat, ara mateix ho estan fent.

Les marxes de Joventut sense futur⁹ —i Juventud sin futuro—¹⁰ del 7 d'abril de 2011, secundades per dos milers de nois, es podrien considerar un primer —i modest— assaig del clam popular del 15-M. Abans, NoLesVotes¹¹ insta-

va a no confiar a les urnes en els «tres principals partits de l'arc parlamentari: PP, PSOE i CiU» perquè, com que ells «havien decidit ignorar els desitjos i interessos dels ciutadans», ara la gent podria «ignorar-los», a ells, «on els fa més mal: en el vot». Els integrants de la plataforma, que culpen aquestes formacions polítiques de perpetuar-se malgrat uns «nivells de corrupció alarmanants», no estaven sols (Velasco, 2011). Moviments d'una envergadura notable com Avaaz.org o Actuable¹² es van sumar a la causa de les llistes electorals netes de polítics imputats.

Estructura i organització

El prestigiós setmanari *The Economist* considera que els indignats són «els manifestants més educats d'Europa» pel seu pacifisme i per l'efecte que han exercit en polítics com el socialista Alfredo Pérez Rubalcaba. «Potser no saben el que volen, però ho estan aconseguint», es resumeix en aquesta revista. Però el mitjà reconeix que el moviment no és «clar» quan ha de concretar «què representa». A més, el seu sistema assembleari és «desesperadament lent». Igualment, en ocasions ha fracassat pel que fa a la seva capacitat de convocatòria, tot i que se solen destacar els seus èxits en aquest aspecte. «La ràbia amb bones maneres» del Moviment 15-M desperta la simpatia del 80% dels espanyols, s'assenyala a la informació de *The Economist*. A parer seu, ni tan sols les agressions davant del Parlament català han minat la seva popularitat. «Això no és Atenes», postil·la (*The Economist*, 2011).

4 <http://www.attac.es/>

5 <http://www.forumsocialmundial.org.br/>

6 <http://www.weforum.org/>

7 <http://democraciarealjabarcelona.blogspot.com/>

8 <http://www.democraciarealya.es/>

9 <http://www.joventutsensefutur.cat/>

10 <http://www.juventudsinfuturo.net/>

11 <http://wiki.nolesvotes.org/w/>

12 <http://actuable.es>

**... MENTRE QUE ELS TECNÒLEGS
PESSIMISTES CREUEN QUE LES
PALANQUES SEMPRE LES TENEN
ELS QUE MANEN I QUE ELS
ESTRIS TECNOLÒGICS SÓN UNA
CONSEQÜÈNCIA, NO PAS UNA
CAUSA**

Els activistes del 15-M han pres el relleu dels antimundialització (Taibo et al., 2011) amb dues diferències: el rebuig formal a la violència i un enfocament que els porta a voler estendre aquesta globalització als ciutadans comuns. Per això, els indignats no van tardar a redactar guies per organitzar-se, les quals estan a internet en diversos idiomes.

Les tasques es reparteixen en tres escenaris: les comissions, que tenen un caràcter estructural; els grups de treball, que analitzen els problemes i busquen solucions; i l'assemblea general, en la qual es presenten les decisions preses perquè, entre tots, siguin avaluades i, si és convenient, ratificades. Per assolir aquests objectius, són molt importants les xarxes socials —Facebook, Twitter, N-1 (Ena menys u)—¹³ i els seus webs —Takethesquare.net,¹⁴ Tomalaplaza.net,¹⁵ Tomalosbarrios.net¹⁶, etc.—.

No obstant això, cal insistir-hi, el Moviment 15-M no hagués progressat sense l'organigrama de les comissions. Per exemple, per a la interacció amb els mitjans i la transmissió de la informació a través d'internet, hi ha una àrea de Comunicació. Aquest apartat inclou una subcomissió que s'encarrega de les traduccions per a la difusió global.

L'anomenada Comissió d'Extensió s'ocupa d'animar diferents sectors a participar i incorporar-se a les protestes, a més de procurar la coordinació amb altres acampades i assemblees. La Legal vetlla pels aspectes jurídic i policial. Qui prepara la metodologia que s'ha de seguir en l'assemblea general i en redacta l'acta és la Comissió de Dinamització. Els ciutadans comuns poden saber més detalls sobre els indignats gràcies a la Comissió d'Informació, que és diferent de la Comissió d'Informàtica.

La divisió d'Acció planifica activitats internes i externes de conscienciació i pressió política. El grup de Coordinació envia al d'Anàlisi les determinacions a les quals s'ha arribat, i aquest segon relança el material després d'haver-lo estudiat i classificat. Per gestionar la convivència pròpia d'una acampada, estan les comissions d'Infraestructura, Respekte, Infermeria, Alimentació i Neteja.

Més enllà de lloances com les de *The Economist*, els *hackers* d'Anonymous han penjat diversos vídeos a la xarxa explicitant el seu suport als indignats perquè «el vot ja no és la solució». Solidàriament s'han tret la característica careta d'*V de Vendetta*, la pel·lícula de James McTeigue (2006), en moltes concentracions del 15-M i el 15-O a escala internacional.¹⁷

Per exemple, Quan Cornel West, professor de la Universitat de Princeton, va acabar a l'octubre el seu discurs al campament del moviment Occupy Wall Street situat davant de l'edifici de la Reserva Federal de Boston, un home li va fer una abraçada. La majoria de testimonis no va pensar res especial d'aquell moment, però això era perquè no estava familiaritzada amb les

LES TASQUES DELS INDIGNATS ES REPARTEIXEN EN TRES ESCENARIS: LES COMISSIONS, QUE TENEN UN CARÀCTER ESTRUCTURAL; ELS GRUPS DE TREBALL, QUE ANALITZEN ELS PROBLEMES I BUSQUEN SOLUCIONS; I L'ASSEMBLEA GENERAL, ON ES PRESENTEN LES DECISIONS PRESES PERQUÈ, ENTRE TOTS, SUGUIN AVALUADES I, SI ÉS CONVENIENT, RATIFICADES

13 <https://n-1.cc/>

14 <http://takethesquare.net/>

15 <http://www.tomalaplaza.net>

16 <http://tomalosbarrios.net/>

17 http://www.youtube.com/watch?v=bdpY2_pRkjE

autèntiques cares d'Anonymous. Segons relata Saki Knafo (2011) al ciberdiari Huffington Post, l'individu que va reaccionar tan afectuosament era Gregg Housh, consultor de tecnologia de professió i un dels pocs relacionats amb Anonymous el nom real del qual és públicament conegut. No és l'únic participant en aquestes protestes que té les seves arrels en Anonymous, i també n'hi ha a Catalunya i el conjunt de l'Estat. Tanmateix, no tots els implicats veuen aquesta relació tan clarament.

La detenció de tres membres d'Anonymous a Espanya el mes de maig de 2011 va encetar la polèmica sobre si l'organització té una jerarquia o no a l'Estat. Els simpatitzants del grup entenen que aquest és un moviment espontani i horitzontal per protestar legítimament contra governs, empreses o bancs. La Policia Nacional els ha tractat com a delinqüents.

**ELS ACTIVISTES AMB MÉS
FORMACIÓ –ESPECIALMENT
AQUELLS QUE HAN ESTUDIAT
ALGUNA CARRERA VINCULADA
A LES CIÈNCIES DE LA
COMUNICACIÓ– SABEN QUE
NECESSITEN ELS MITJANS
TANT COM ELS MITJANS ELS
NECESSITEN A ELLS**

Després d'una denúncia de la Junta Electoral Central el 18 de maig per haver patit un atac de denegació de servei (DDoS), en què una petició massiva de connexions va tornar el seu web, els agents van precipitar una operació en la qual venien treballant des de gener, quan es van guanyar la confiança dels inculpats després infiltrar-se en les seves xarxes de xat.

Els sospitosos van ser arrestats a les províncies de Barcelona, Alacant i Almeria. El Jutjat d'Instrucció número 4 de Gijón, el responsable del cas, ja que allà havien començat les perquisicions, els va deixar en llibertat sense fiança un cop els va interrogar. En els informes dels agents, confeccionats a partir d'unes controvertides escoltes telefòniques, consta que els ciberactivistes preparaven sabotatges contra les pàgines del PSOE, el PP i CiU per al 20 de maig, a dos dies de les eleccions.

Aquelles eren les jornades de major efervescència del Moviment 15-M. L'expedient judicial recull converses dels *hackers* comentant la possibilitat d'anar contra els llocs de les forces de seguretat per la repressió contra els indignats. A més, hi ha més referències al 15-M, Spanishrevolution i ¡Democracia Real Ya!

A la documentació dels investigadors, que van advertir que l'OTAN equiparava el grup de *hackers* a Al-Qaeda, s'agrega que un dels imputats va contactar personalment amb altres usuaris del xat d'Anonymous per coordinar-se contra objectius, «com queda acreditat en el seu desplaçament a l'acampada de Sol entre el 26 i el 29 de maig».

Immediatament després de la intervenció policial, des del Moviment 15-M a Madrid es desvinculaven d'Anonymous. Així, diversos indignats de Sol deien que els ciberactivistes no havien tingut mai cap relació amb els seus grups de treball. La Comissió de Comunicació del 15-M insistia que les formes d'actuar dels dos col·lectius són «incompatibles». «Els d'Anonymous ho fan des de casa de forma anònima, el contrari del que passa a les nostres assemblees, on es dona la cara», argumentaven. Si es veien màscares d'Anonymous a les acampades era perquè tots dos moviments comparteixen «el mateix tipus de malestar». Amb el temps, el rebuig es va anar suavitzant. A més, la posició inicial tampoc era unànime, com ocorre sovint en un moviment tan ampli i heterogeni com aquest.

Malgrat que la Policia Nacional va considerar que els tres detinguts eren la cúpula d'Anonymous a Espanya, el sumari demostra que hi ha més individus involucrats. Una acció posterior contra el web de Telefónica va desmuntar la primera tesi dels agents.

Comunicació interna i externa

La majoria dels grups d'indignats té en cada ciutat un equip de difusió en xarxa —aquesta és la denominació més habitual que reben, tot i que no n'és l'única— per moure's per Twitter, Facebook, etc. La seva gestió és conjunta, és a dir, no se'n cuida una sola persona. És comú que els seus integrants tinguin carrera universitària. Són informàtics, enginyers, biòlegs, periodistes, etc. Assisteixen a reunions periòdiques per intercanviar idees, propostes... Disposen d'un codi compartit. S'expressen en plural, de manera inclusiva i, segons pregonen, sense opinions.

Gràcies a aquests grups, existeixen les anomenades «Tuit atribucions»: una modalitat de comunicació i conversa que els serveix per retransmetre assemblees i acords. Els preocupa que s'escampin mesures o conceptes que no hagin sorgit del consens, fins al punt de desmentir-los de seguida i, en la mesura de les seves possibilitats, tallar-los. Transmeten per internet notes de premsa i notícies sobre casos de corrupció, abús de poder, privatitzacions, etc., i creen *hashtags* —etiquetes— per a Twitter, com #sueldazos.

Aquests equips, i en general els indignats, tenen una relació ambigua i contradictòria amb els mitjans de comunicació clàssics. Ells han estat acusats pels professionals de la informació d'haver-los impedit fer la seva feina. Des del moviment 15-M, s'ha retret als periodistes que no hagin informat abans sobre les seves accions i que no hagin entès la seva essència.

Però els activistes amb més formació —especialment aquells que han estudiat alguna carrera vinculada a les Ciències de la Comunicació— saben que necessiten els mitjans tant com els mitjans els necessiten, a ells. Amb els seus aparadors virtuals —pàgines a Facebook, comptes a Twitter, webs, blocs—, no podrien conscienciar milers de ciutadans que ni tan sols estan alfabetitzats digitalment. Aquells que sí que ho estan han donat vitalitat a una xarxa social independent, N-1, la qual, abans de les acampades tenia 2.000 usuaris i, després, més de 31.000. Aquest espai, que ha fet molta més fortuna que Elindignado.com-Red Social de Personas Indignadas,¹⁸ apareix presentat com un dels canals de Lorea,¹⁹ «una organització nodal federada de societats sense territori geofísic»; una retòrica allunyada del lèxic del ciutadà comú.

A N-1, activa des de 2009, s'hi poden trobar nombrosos blocs, documents de lliure accés —per exemple, actes d'assemblees—, gairebé dos centenars de grups i enllaços. Les 1.500 pàgines que aproximadament allotja aquest web han generat uns 2.400 *posts* (entrades) i han incorporat unes 12.000 fotografies. Des d'aquesta xarxa, els internautes registrats poden accedir a 12.000 arxius. Lorea, els responsables de la qual són partidaris de l'autogestió que recorden que neces-

**AQUEST TIPUS DE MOVIMENTS
NO VOLEN ESDEVENIR
ORGANITZACIONS FORMALS NI
CONVERTIR-SE EN ENTITATS O
PARTITS AMB UNA IDEOLOGIA
DEFINIDA**

18 <http://www.elindignado.com/>

19 <https://lorea.org/>

siten donacions ciutadanes per finançar-se, és un enorme contenidor que encara té més capacitat i varietat de recursos i *links* que N-1.

Sigui com sigui, els indignats de totes dues bandes, promotors i seguidors, solen preferir pàgines de Facebook com Spanishrevolution²⁰ o Takethesquare²¹ perquè, segons afirmen, la comunicació és allà més pausada i permet aprofundir en les qüestions tractades. Decisions pràctiques com aquesta demostren la sensatesa del col·lectiu en determinats aspectes.

L'actual constel·lació de webs, blocs i perfils en xarxes socials evidencia que els indignats han entès la importància de fer-se forts també en les places virtuals. El 16 de maig, l'endemà de les primeres mobilitzacions arreu, es posava en marxa la pàgina Spanishrevolution,²² la qual, com s'acaba d'explicar, desembarcava de seguida a Facebook; el dia 17, els activistes creaven Tomalaplaza.net; un dia després, Takethesquare ja era present a Twitter...²³ I així fins avui. Precisament per aquesta raó els components del 15-M han rebut crítiques de simpatitzants queixosos de la dispersió de materials i recursos.

Les primeres fites sobretot van ser obra de la Comissió d'Informàtica de Madrid, batejada Hacksol.²⁴ Diversos entrevistats per a aquesta recerca han manifestat des de Ca-

talunya l'admiració que els desperta aquell col·lectiu, tot i que ells també reben suport tècnic des del territori, a vegades per part de col·laboradors d'Anonymous. De fet, l'equip de Hacksol ha fet cursets per a companys d'altres assemblees.

Entre els uns i els altres han pogut fer que algunes de les etiquetes que han ideat per a Twitter —#nonosvamos, #tomalosbarrios...— hagin estat *trending topic* —conversa principal— mundial. Però les comissions d'informàtica no només s'han encarregat de vehicular part de la comunicació externa. La seva tasca interna ha estat destacada, especialment quant a la coordinació i la mobilització de persones. Ells són encara els responsables de mantenir espais i serveis com un fòrum de viatges compartits per als seus seguidors. Aquesta feina informàtica es fa majoritàriament des de domicilis particulars. Al principi, sí que hi havia tasques que s'efectuaven a les places de les ciutats catalanes i espanyoles. Però la situació, per comoditat i seguretat, va canviar ràpidament.

Malgrat la rellevància d'instruments globals com les xarxes socials, les llistes de correu electrònic segueixen sent fonamentals en el dia a dia dels indignats. D'això, també se n'ocupen les comissions d'informàtica del 15-M. En general, els tècnics treballen de manera ordenada. Tenen normes i pautes sobre com donar-se d'alta en les llistes, sobre com contactar amb l'administrador, sobre com s'ha de fer la moderació, etc. Igualment, han posat en marxa la bústia de suggeriments Propongo.²⁵

20 <http://es-es.facebook.com/SpanishRevolution>

21 <http://es-es.facebook.com/Take.the.Square>

22 <http://spanishrevolution.es/>

23 <http://hacksol.tomalaplaza.net/cronologia-de-las-redes-el-movimiento-15m/>

24 <http://hacksol.tomalaplaza.net/>

25 <http://propongo.tomalaplaza.net/>

**INTERNET HA PERMÈS
QUE PROSPERI UNA NOVA
CLASSE D'ORGANITZACIÓ
CONTRAPOLÍTICA, DISTINTA DE
LES CONEGUDES FINS AVUI. LA
SEVA ÉS UNA MODALITAT QUE
QÜESTIONA LES DESIGUALTATS
SOCIALS, L'EQUILIBRI DE PODER I,
EN DEFINITIVA, LA DEMOCRÀCIA**

Relacions amb els mitjans

Els indignats no van preparar cap convocatòria per a la premsa el 15-M. Heus aquí tota una declaració d'intencions. En el cas de la mobilització organitzada a Barcelona, els periodistes pràcticament es van trobar la manifestació al carrer. Els professionals dels mitjans es van adonar en poc temps que les fórmules tradicionals per cobrir esdeveniments d'interès no servien en aquesta ocasió. Es trobaven davant d'un col·lectiu sense líders ni portaveus, la qual cosa els dificultava enormement la feina.

Alguns dels primers redactors desplaçats a l'acampada de la Plaça Catalunya recorden que els encarregats d'atendre els mitjans sorgien llavors espontàniament. Una prova del canvi informatiu que va suposar el 15-M va ser el fet que els periodistes s'esforcessin per conservar els números de telèfon d'aquests portaveus improvisats tot i que molt sovint ni tan sols els atendien. Després del desplegament inaugural, la majoria d'aquestes fonts va ignorar els informadors, tal com recorden alguns d'ells.

A pesar d'aquest aparent desemparament, van trobar solucions, sobretot gràcies a la tecnologia digital. Així, ben aviat els indignats van adreçar els periodistes a les xarxes socials, instruments destacats en la convocatòria de la concentració, per conèixer les novetats relacionades amb la seva activitat.

Pocs dies després d'aquest gran impacte informatiu, els membres del grup van crear una Comissió de Comunicació. Tanmateix, la seva composició no era estable. A més, els seus integrants de vegades no tenien una veu única. Els redactors, que s'assabentaven sense problemes d'aquestes discrepàncies, no podien aconseguir amb poques gestions una òptica consensuada.

La modalitat més habitual seguida pels indignats quan han hagut d'enviar material als periodistes ha estat el correu electrònic. Així els han tramès, sobretot, notes i convocatòries de premsa. El firmant majoritari ha estat AcampadaBCN. Moltes rodes de premsa s'han fet al carrer, però entitats com la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona²⁶ els han deixat la seva seu per a compareixences davant dels mitjans.

Com que cada dia hi havia assemblees a les 20 hores, els professionals dels mitjans hi assistien per esbrinar quines serien les seves properes accions. Una hora després, a les 21, es desenvolupaven les cassolades. Aquestes activitats es retransmetien per internet en directe. No obstant això, la qualitat de la imatge era escassa. A més d'aquesta precarietat cibernètica, tampoc les assemblees eren fàcils de seguir *in situ*. Els partidaris del 15-M tenen documents on s'explica com s'han de dur a terme aquestes reunions. Tanmateix, això no és garantia d'ordre. Els inconvenients generats per un so escàs també perjudiquen la tasca periodística.

Les increpacions als informadors han estat constants en tots aquests mesos, assenyalen els afectats. Per als indignats, com havia passat abans amb els antiglobalització, els mitjans formen part d'un sistema que volen ensorrar (Chomsky, 2000). En aquest col·lectiu, hi ha la sensació

**LES REVOLUCIONS DE LA
PRIMAVERA ÀRAB, ABANS, I
L'OCUPACIÓ DE WALL STREET,
DESPRÉS, TAMBÉ S'HAN
CONSTITUÏT EN FORCES POTENTS
PERQUÈ ELS GOVERNS HAGIN
HAGUT DE RENDIR COMPTES
DAVANT DEL POBLE**

que els Mossos d'Esquadra van utilitzar imatges de vídeo gravades per les televisions i fotografies preses pels diaris per identificar els detinguts per l'episodi violent que es va viure a l'entrada del Parlament de Catalunya el 15 de juny de 2011.

Entre els periodistes, pràcticament hi ha unanimitat a l'hora d'assegurar que aquest col·lectiu i les seves protestes han estat especialment ben tractats a la premsa catalana i espanyola. En realitat, segons ells, els mitjans han esdevingut «els millors altaveus» per a les idees del 15-M. Paradoxalment, una elevada proporció dels indignats confessa també que sense els mitjans de comunicació no haurien pogut avançar tant. Amb les seves pàgines web o les xarxes socials, força útils durant els primers dies, no haguessin tingut tants simpatitzants més endavant.

L'inconvenient d'aquest mode de difusió és que, quan les empreses periodístiques canvien de focus d'atenció, es volatilitza l'interès del gran públic i els antics beneficiaris perden adeptes. O sigui, un alt percentatge dels seguidors de moviments com aquests és esporàdic i poc constant. Però també les xarxes socials presenten aquest desavantatge, subratllen reporters i indignats.

Quan l'assentament es va establir a Barcelona, es va donar un període d'una certa tranquil·litat informativa. No obstant això, la data de les eleccions municipals —22 de maig— s'acostava i la Junta Electoral havia de decidir si ordenava o no el desallotjament de la plaça Catalunya. Els periodistes van tornar a les fonts oficials durant aquestes jornades.

L'operació per expulsar els acampats es va engegar el matí del 27 de maig, un dia abans que es jugués la final de la Champions League que el Barcelona va guanyar al Manchester United. La plaça Catalunya és un dels indrets on es congreguen els culers per celebrar els triomfs del seu equip, i el Govern volia evitar tumults en aquesta àrea. Segons van declarar les autoritats, volien netejar la zona perquè els preocupava la manca de salubritat.

Els periodistes que van informar d'aquest desallotjament sostenen que, en el moment en què va arribar la Brigada Mòbil de la policia catalana, els indignats ja intuïen què anava a passar. Els SMS, els missatges dels serveis instantanis WhatsApp i Blackberry Messenger (BBM), el mur de Facebook i les piulades a Twitter van servir perquè els concentrats avisessin simpatitzants per tal que els donessin suport. Malgrat tot, els mateixos periodistes aclareixen

que, de nou, l'«efecte crida» va ser més intens quan els mitjans van explicar —i mostrar— què estava succeint a la plaça. En aquell instant, els periodistes van tornar a ser útils per als indignats, els quals els buscaven amb insistència perquè captessin els presumptes «abusos policials».

Diversos professionals dels mitjans entrevistats per a aquest article es van sorprendre quan van presenciar com suposats col·legues seus prenen fotografies de les cares dels policies que participaven en la intervenció. Per evitar conflictes amb els periodistes, les autoritats havien repartit armilles per a la premsa en els dies de les mobilitzacions contra el Pla Bolonya. Durant l'operació a la plaça Catalunya, els informadors van haver de tornar a posar-se aquesta peça identificativa. L'enorme majoria de les persones que anaven vestides d'aquesta manera es va limitar a recollir dades per a la seva notícia. Però hi ha testimonis que afirmen haver observat individus amb l'armilla que responien amb bel·ligerància quan algun agent els apartava durant la intervenció.

**UN DELS FILS CONDUCTORS
QUE CONNECTA AQUESTS
ESDEVENIMENTS –AMB LES SEVES
CAUSES I CONSEQÜÈNCIES– ÉS
LA TECNOLOGIA. ELS INDIGNATS
N'HAN FET UN ÚS INTENSIU I
REITERAT**

Els periodistes que han cooperat en aquesta investigació no havien vist mai abans aquests subjectes. Alguns comenten la possibilitat que es tractés de col·legues procedents de «mitjans indignats», és a dir, capçaleres ideològicament afins a aquest fenomen. Algunes d'elles han estat molt actives en els darrers mesos. Tant, que professionals de la informació de tot arreu les han utilitzat com a fonts solvents.

Després del desallotjament, el col·lectiu es va reorganitzar amb facilitat, no obstant això, es va donar una divisió interna en plantejar-se la possibilitat de concentrar-se davant del Parlament. En paral·lel, va arribar l'època dels exàmens a les universitats, una circumstància que va influir en el fet que els indignats es quedessin amb menys adeptes sobre el terreny, ja que molts eren estudiants que van optar per preparar-se des de casa seva —o des d'una biblioteca— per a les proves als seus respectius centres d'ensenyament superior. A més, indignats d'allò més actius ens han revelat durant les nostres entrevistes que no van dormir ni una sola nit fora del seu domicili.

Els periodistes encarregats d'aquestes informacions —i també alguns manifestants— relaten que, entre altres, es van quedar a la plaça els elements més radicals i nombrosos immigrants sense sostre. Aquest darrer col·lectiu, el dels estrangers, sempre es mostrava a favor de restar en aquell espai, on gaudia d'una protecció inimaginable en qualsevol altra zona de la ciutat. Aquesta raó explicaria el seu vot a les assemblees. Tanmateix, una part dels indignats va acabar marxant al Parlament.

Els membres del Moviment 15-M van exposar la seva intenció d'escenificar un acte simbòlic de protesta en la darrera conferència de premsa prèvia als aldarulls. L'endemà es produïen els incidents que van entorpir el funcionament de la Cambra catalana. Per als informadors que estaven al lloc dels fets, la rellevància de les xarxes socials va ser menor aquell dia que no pas la jornada de l'evacuació de la plaça Catalunya.

Octubre també té un dia 15

A milers de quilòmetres del centre de Barcelona, Kalle Lasn també va utilitzar webs com Twitter per organitzar una campanya per animar els nord-americans a protestar a Wall Street, el centre financer dels Estats Units i del món. Lasn ja tenia experiència en aquest àmbit. Va ser cofundador de la revista contracultural *Adbusters* (*AB Coasters Media Formation*),²⁷ publicació d'una organització anticonsumista que sistemàticament ha criticat els mitjans de comunicació. Aquesta vegada es va fixar en el mode de funcionar dels oponents a règims com els de Zine El-Abidine Ben Ali (Tuníssia), Hosni Mubarak (Egipte) o Muamar el Gadafi (Líbia). I, a més, jugava amb altres referents, per exemple, el 15-M espanyol.

La cibercampanya de protesta d'*Adbusters*, vehiculada a partir del *hashtag* #occupywallstreet (Ocupar Wall Street), va començar el juliol amb una invitació per a una marxa pels carrers del baix Manhattan i una protesta a la Borsa de Nova York, com s'havia fet a les places 7 de Novembre (Tunis) i Tahrir (El Caire).

El suport d'Anonymous en forma de vídeo convidant els seus seguidors a participar en la manifestació li va donar un fort impuls un mes després. Països com Canadà, Israel, Japó... s'hi

27 <http://www.adbusters.org/>

van afegir. Ells no havien d'enderrocar una dictadura, però anaven a plantar cara al sistema financer internacional, com ja havia passat a l'Estat espanyol. No volien repetir els saquejos de l'estiu a Anglaterra perquè sabien que, quan irromp l'agressió, el missatge es perd. Alguns dels indignats catalans ja havien trepitjat aquest terreny tan perillós a les portes del Parlament. Malgrat això, la imatge predominant que es tenia a l'exterior era molt diferent. Per positiva.

Així, directament o indirecta, desenes de milers de ciutadans dels cinc continents van respondre el 15 d'octubre de 2011 a l'alerta dels activistes que havien abanderat el 15-M a Espanya abans de l'estiu. Des que el mes de maig es van encadenar les marxes de protesta a les ciutats de l'Estat, moviments similars es van reproduir en altres països. Els casos de Brussel·les i Nova York, erigides en símbols de decisions polítiques i financeres de gran abast, en van ser paradigmàtics. L'ampli malestar va treure al carrer persones de tot arreu sota els mateixos lemes.

Potser per primera vegada en la història, un pla com aquest quallava de manera coordinada en forma de manifestacions en indrets força allunyats entre si. Les protestes altermundistes del passat es muntaven allà on es reunien els líders internacionals (Stiglitz, 2003). En aquesta ocasió, el *modus operandi* era un altre. La inacció general de fa uns anys era substituïda per una reacció social en què els joves tenien una funció rellevant (Álvarez et al., 2011).

La vocació pacifista de la majoria dels mobilitzats no va impedir que es produïssin avalots com els de Roma. L'endemà, el secretari general de l'ONU, Ban Ki-moon, demanava als mandataris de tot el món que escoltessin els indignats. Els presidents de la Comissió Europea i el Consell Europeu, José Manuel Durao Barroso i Herman Van Rompuy respectivament, reconeixien que les reivindicacions eren comprensibles.

El profund canvi en el sistema que reclamaven els indignats havia congregat a Barcelona una xifra que oscil·lava entre els 400.000 individus que havien calculat els organitzadors i els 60.000 que havien comptat els agents de seguretat.

Bona part de la jornada de protesta que es va viure al món el 15-O es va gestar en una petita assemblea a la plaça del Carmen de Madrid. Els acampats a Sol van crear un grup internacional d'extensió per traspassar fronteres després d'haver-se estès pels barris de la capital espanyola i les ciutats de la resta de l'Estat. A la trobada, hi van assistir unes 40 persones. Entre elles, un ciutadà espanyol afincat a Rússia, diversos súbdits italians, un francès, un grec, una colombiana, un argentí, una nord-americana i una israeliana que portava uns mesos a Espanya com a becària al Centro Internacional de Toledo para la Paz (CITpax).²⁸ Quatre dies després de les mobilitzacions del 15-M, ella s'hi va sumar, fascinada. Subjectes com ella han estat imprescindibles per dinamitzar el moviment. El paper que va tenir en les protestes del 14 de juliol (14-J) i el 15-O a Israel va ser destacat.

Estrangers que van acudir a la plaça del Sol de Madrid i a la plaça Catalunya de Barcelona durant la segona quinzena de maig de 2011 van marxar pensant que aquest fenomen s'havia de donar també als seus respectius països. Els agradava que es tractés d'un moviment assembleari i pacífic. N'hi va haver que se'n van anar amb documents orientatius: la *Guía de asambleas* o *Cómo cocinar una revolución no-violenta*, els quals, per cert, es poden trobar a la xarxa en pàgines com Taller de asamblearismo²⁹ o Takethesquare. A continuació, aquests activistes els van traduir a

28 <http://www.toledopax.org/>

29 <https://n-1.cc/pg/groups/415686/taller-de-asamblearismo/>

diversos idiomes. I el seu ascendent encara va anar més lluny. Per exemple, el lloc J14.org.il,³⁰ a partir del qual es van organitzar els manifestants israelians el 14 de juliol, copia clarament Tomalaplaza.net.

Un portaveu de ¡Democracia Real Ya! ho subscriu en assegurar que l'Estat espanyol s'ha convertit en un referent mundial. En la roda de premsa posterior a les eleccions autonòmiques i municipals del 22 de maig de 2011, aquesta plataforma ja va anunciar que es convocarien mobilitzacions internacionals. Les tasques es van intensificar els darrers dies d'agost. Les maniobres prèvies a l'eclosió del 15-M havien passat inadvertides als mitjans de comunicació i els ciutadans comuns; ara, tothom estava avisat.

La pàgina 15october.net³¹ anava actualitzant el recompte dels països i les ciutats que s'adherien a la iniciativa de queixa mundial. Una missió similar va tenir Takethesquare, concebuda com una plaça virtual i alimentada amb continguts per una quinzena de voluntaris de països com Estats Units, Brasil, Rússia, Israel, Holanda o Itàlia. Amb tot, l'autèntic laboratori del 15-O es trobava en una simple llista de correu en què només figuraven 170 persones de tot el món, en la qual hi eren uns quants dels nois i noies que van participar en l'assemblea del 17 de juny a la plaça del Carmen de Madrid.

La comunicació entre els implicats va guanyar fluïdesa gràcies al xat en línia de Takethesquare; les assemblees dels divendres d'agost a través de Freenode,³² una xarxa de servidors orientada al programari lliure; o les converses mitjançant Mumble,³³ una aplicació multiplataforma lliure especialitzada en les conferències múltiples i que sobretot és emprada per jugadors. El model espanyol no es clonava, s'adaptava a cada país. Gairebé era impossible no tenir-lo present.

PERÒ AQUESTA NO HA ESTAT, NI DE BON TROS, L'ÚNICA CLAU DE L'ÈXIT. QUAN HA CALGUT COMUNICAR DETERMINADES NOVETATS AMB RAPIDESA, APARELLS COM ELS DISPOSITIUS MÒBILS I EINES COM LES XARXES SOCIALS HAN ESTAT D'UNA GRAN UTILITAT

Conclusions

Als indignats, se'ls ha recordat que no tot es pot debatre *ad eternum*, que en algun moment cal establir prioritats i fixar estratègies per obtenir resultats tangibles. Però experts com el professor de Comunicació i Ciències Polítiques de la Universitat de Washington Lance Bennett, fundador i director del Center for Communication and Civic Engagement, que estudia de quina manera les tecnologies poden millorar el compromís ciutadà, repliquen que aquests moviments no volen esdevenir organitzacions formals ni convertir-se en entitats o partits amb una ideologia definida. Lemes com «We are the 99%» («Som el 99%») o «The 1% have addresses, the 99% have messages» («L'1% té adreces, el 99% té missatges»), esgrimits pels activistes d'OccupyWallStreet i esbombats a les xarxes socials, en donen fe. Per a Bennett, autor de *Civic Life Online: Learning*

30 <http://www.j14.org>

31 <http://15october.net/>

32 <http://freenode.net/>

33 <http://mumble.sourceforge.net/>

How Digital Media Can Engage Youth (2007), aquest procediment de difusió desconcerta els mitjans, els professionals dels quals busquen peticions concretes i portaveus de carn i ossos.

Internet ha permès que prosperi una nova classe d'organització *contrapolítica*, distinta de les conegudes fins avui. La seva és una modalitat que qüestiona les desigualtats socials, l'equilibri de poder i, en definitiva, la democràcia. Moviments com el 15-M —i el 15-O— palesen que els ciutadans són conscients dels aguts problemes existents en aquestes àrees, agreujats per la crisi. Aquests mateixos subjectes no havien trobat en el passat el canal idoni per expressar la seva preocupació amb la intensitat suficient perquè la seva veu entrés a l'esfera pública. Ara, amb la complicitat d'uns mitjans als quals critiquen amb freqüència, s'han convertit en notícia de titular grandiloqüent.

Wikileaks va comprometre alguns dels governs més influents del món. En general, els ciutadans no esperen que calgui publicar tot el que fa l'Administració. No obstant això, la societat anhela una major transparència i responsabilitat institucionals, dues peticions que han saltat de l'actuació de l'organització liderada per Julian Assange a les mobilitzacions dels indignats als carrers i places de l'Estat espanyol.

Les revolucions de la Primavera àrab, abans, i l'ocupació de Wall Street, després, també s'han constituït en forces potents perquè els governs hagin hagut de rendir comptes davant del poble. És evident que les conseqüències d'unes accions i altres han estat diferents. Seria un error assimilar aquestes iniciatives, i els mateixos activistes ho admeten.

Un dels fils conductors que connecta aquests esdeveniments —amb les seves causes i conseqüències— és la tecnologia. Els indignats n'han fet un ús intensiu i reiterat. Però aquesta no ha estat, ni de bon tros, l'única clau de l'èxit. Quan ha calgut comunicar determinades novetats amb rapidesa —per exemple, un desallotjament—, aparells com els dispositius mòbils i eines com les xarxes socials han estat d'una gran utilitat. Amb tot, han captat l'atenció del gran públic gràcies a l'efecte amplificador dels mitjans. A partir d'aquesta constatació, es podria enunciar una teoria que explicaria gràficament com s'ha expandit el seu missatge. La millor forma de representar-la seria dibuixant tres cercles concèntrics:

—El camp d'abast del primer cercle, el més petit, es correspondria amb l'entorn més proper als activistes altament conscients. Aquests es comuniquen personalment, per telèfon —en qualsevol de les seves modalitats: trucades, SMS, missatgeria instantània, etc.—, per correu electrònic o a través de les xarxes socials.

—El límit del segon cercle arribaria allà on ho fan les pàgines web, els blocs i les xarxes socials d'internet: les pròpies, sobretot N-1, però especialment les compartides, com Facebook o Twitter. El grau de penetració de les TIC i l'alfabetització digital de la població catalana —i espanyola en conjunt— condicionen la influència d'aquesta circumferència.

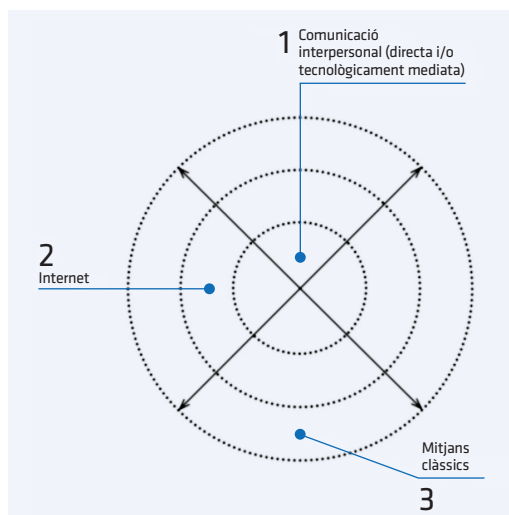

FIGURA 13. Teoria dels cercles concèntrics

—El perímetre de l'últim cercle seria el més difícil de fixar. Se sap on neix —al nucli del moviment— i per on transcorre —per l'àrea dels webs, blocs i xarxes socials ocupada per aquest tema—, no obstant això, resulta complicat esbrinar on conclou. I és que aquesta circumferència és la del domini dels mitjans. Ells són els encarregats d'amplificar i popularitzar una informació que, en origen, era molt més limitada.

Sigui com sigui, la Web té altres aplicacions en aquest entorn. Moltes persones han treballat i treballen amb constància a favor del Moviment 15-M. Com s'ha pogut comprovar, una part dels seus esforços estan encaminats a mantenir l'anonimat, propietat consubstancial a altres activistes, en especial els d'Anonymous.

Els indignats repeteixen que no tenen líders ni dirigents. Ni tan sols portaveus. L'únic mecanisme per preservar el secret sobre la seva identitat és la tecnologia. Alhora, l'univers digital els dóna totes les facilitats que desitgen per no traïr l'esperit d'una iniciativa oberta i participativa com la seva. La nova dinàmica comunicativa és incòmoda per a autoritats i periodistes. Els indignats, en canvi, pensen que així ningú sense la suficient autoritat parla per ells, com fan els mitjans.

Bibliografia

- ÁLVAREZ, K., et al. (2011). *Nosotros, los indignados*. Barcelona: Destino.
- ANTENTAS, J. M.; VIVAS, E. (2009). *Resistencias globales. De Seattle a la crisis de Wall Street*. Madrid: Editorial Popular.
- BENNASAR, S. (2011). *La primavera dels indign@ts*. Barcelona: Meteora.
- BENNETT, L. (ed.) (2007). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, Massachussets: The MIT Press.
- CASERO, A. (2009). «Hacia la opinión pública 2.0. El impacto del periodismo ciudadano sobre la esfera pública». *Trípodos*, n. extra, p. 527-535.
- CASTELLS, M. «La Wikirrevolución del jazmín». *Lavanguardia.com*, 29 de gener de 2011. [en línia] <http://www.lavanguardia.com/opinion/articulos/20110129/54107291983/la-wikirrevolucion-del-jazmin.html> [Consulta: 29 d'octubre de 2011]
- CHOMSKY, N. (2000). *Los guardianes de la libertad. Propaganda, desinformación y consenso en los medios de comunicación de masas*. Barcelona: Crítica.
- «Cómo cocinar una revolución no violenta». *Takethesquare*. [en línia] <http://takethesquare.net/es/2011/08/18/como-cocinar-una-revolucion-no-violenta/> [Consulta: 14 d'octubre de 2011]
- COOK, T. D.; REICHARDT, C. S. (1986). *Métodos cualitativos y cuantitativos en la investigación evaluativa*. Madrid: Editorial Morata.
- DE SOLA POOL, I. (1983). *Technologies of freedom*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press.
- ECHART, E., et al. (2005). *Origen, protestas y propuestas del movimiento antiglobalización*. Madrid: Los libros de la catarata.
- «Europe's most earnest protesters». *The Economist*, 14 de juliol de 2011. [en línia] http://www.economist.com/node/18959259?story_id=18959259 [Consulta: 13 d'octubre de 2011]
- GARCÍA-MARZÁ, D.; FEENSTRA, R. (2011). «Neuropolítica y desafección. El papel de los medios de comunicación». *X Congreso de la Asociación Española de Ciencia Política y de la Administración*, Murcia.

- GLADWELL, M. «Small Change: Why the Revolution will not be Tweeted». *The New Yorker*, 10 d'abril de 2011. [en línia] http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell?currentPage=all [Consulta: 1 de novembre de 2011]
- GLADWELL, M. (2011). «From Innovation to Revolution». *Foreign Affairs*. [en línia] <http://www.foreignaffairs.com/articles/67325/malcolm-gladwell-and-clay-shirky/from-innovation-to-revolution> [Consulta: 1 de novembre de 2011]
- HESSEL, S. (2010). *Indignez-vous!* Montpellier: Indigène éditions.
- HESSEL, S. (2011). *Engagez-vous!* La Tour d'aigües: Éditions de l'Aube.
- JENKINS, H. (2006). *Convergent Culture. Where Old and New Media Collide*. Nova York: New York University Press.
- KNAFO, S. «Occupy Wall Street And Anonymous: Turning A Fledgling Movement Into A Meme». *Huffington Post*, 20 d'octubre de 2011. [en línia] http://www.huffingtonpost.com/2011/10/20/occupy-wall-street-anonymous-connection_n_1021665.html [Consulta: 14 de novembre de 2011]
- (2011) *Las voces del 15-M*. Barcelona: Los panfletos del lince.
- MOROZOV, E. (2009). «How dictators watch us on the web». *Prospect Magazine*, novembre de 2011. [en línia] <http://www.prospectmagazine.co.uk/2009/11/how-dictators-watch-us-on-the-web/> [Consulta: 1 de novembre de 2011]
- MOROZOV, E. (2011). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. Nova York: PublicAffairs.
- NEGROPONTE, N. (1995). *Being digital*. Londres: Hodder and Stoughton.
- OLIVERES, A., et al. (2011). *Les veus de les places*. Barcelona: Icària.
- POSTMAN, N. (1993). *Divertim-nos fins a morir. El discurs públic a l'època del 'show business'*. Barcelona: Llibres de l'índex.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. (1996). *Métodos y técnicas de investigación*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- SAMPEDRO, V.; RESINA, J. (2010). «Opinión pública y democracia deliberativa en la Sociedad Red». *Ayer*, n. 80, p. 141.
- SANDÍN, M. P. (2003). *Investigación Cualitativa en Educación. Fundamentos y Tradiciones*. Madrid: McGraw-Hill.
- SHIRKY, C. (2008). *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. Nova York: Penguin Books.
- SHIRKY, C. (2011). «The Political Power of Social Media». *Foreign Affairs*. [en línia] <http://www.foreignaffairs.com/articles/67038/clay-shirky/the-political-power-of-social-media> [Consulta: 1 de novembre de 2011]
- STIGLITZ, J. (2003). *Malestar en la globalización*. Madrid: Suma de letras.
- TAIBO, C., et al. (2011). *La rebelión de los indignados. Movimiento 15M: Democracia real, ¡ya!* Madrid: Editorial Popular.
- VELASCO, P. (2011). *No nos representan*. Barcelona: Temas de hoy.